

Nu är det hög tid för Sverige att skaffa sig en arkitekturpolitik!

Det talas ohyggligt mycket om design i dessa dagar och detta är gott och väl. Sveriges nygamla status som internationell designnation är en tillgång med stor potential på en rad områden. Här väljer vi att se saken främst ur ett internationellt marknadsföringsperspektiv, där design är ett förträffligt redskap i profileringen av "varumärket" det moderna Sverige. Den mängd positiv publicitet och andra former av internationell uppmärksamhet som under senare år riktats mot Sverige i egenskap av progressiv designnation är ett otvetydigt bevis på detta. Dynamiken i processen har redan fått betydande positiva effekter, bland annat i en stegrande kreativ utveckling, en vitaliserad svensk designproduktion, ökade exportintäkter och stigande sysselsättning inom möbelindustrin, nya internationella kontaktytor och inströmning av en helt ny typ av turism - designturismen, eller snarare "livsstilsturismen".

Ingen har väl heller kunnat undgå hur denna nya strömning uppmärksammats och anammats av statsmakterna och regeringen, med statsminister Göran Persson och näringsminister Leif Pagrotsky i spetsen. Så långt har det hela gått att Sverige skaffat sig ett "nationellt handlingsprogram" för design och arkitektur - en utveckling vi inte ens vågat fantisera om så sent som i slutet av 1990-talet.

Desto sorgligare därför att konstatera att design i rumsligt perspektiv, alltså arkitektur, förblir ett eftersatt område i svensk politik. Även om vissa positiva tendenser möjligen kunnat skönjas under senare år så kvarstår flera nedslående faktum:

- Sverige, som från slutet av 1800-talet ända fram till början av 1960-talet var ett föregångsland för arkitektur

och stadsplanering, har förvandlats till en arkitektoniskt anonym nation med ringa kännedom bland internationella bedömare, distanserat av jämförbara länder som exempelvis Holland, Danmark, Finland, Schweiz och Portugal.

- Sverige har idag ingen internationellt känd samtida arkitekt (möjligen med undantag för Ralph Erskine) och ingen internationellt verkligt uppmärksammas byggnad från de senaste 30 åren. Få inhemska arkitekter är heller kända namn för en bredare svensk allmänhet.

- Peter Celsings Kulturhuset, byggt för över 30 år sedan, är fortfarande det senaste internationellt verkligt intressanta - och mest moderna! - hus av dignitet som byggts i huvudstaden Stockholm.

Hur blev det då så här? Ja, det får väl numera sägas vara en allmänt vedertagen förklaring att arkitekturens förfall är ett fenomen som har med miljonprogrammet och rekordåren att göra. Dens folkliga vrede som rördes upp av 60- och 70-talens rivningsraseri har gjort en hel generation politiker, stadsplanerare och andra makthavare "stryktäcka" för den opinion som alltid finns mot nya idéer och uttryck i byggnadskonst och stadsplanering. Den tragiska följden har blivit att modernismen, för att inte tala om futurismen, i stort sett bannlysts i svenskt byggande. Om vi håller oss till huvudstaden Stockholm så behöver vi bara se till några av de större exploateringar som gjorts under senare decennier, såsom Södra station, Norra Hammarbyhamnen, St Eriksområdet, med flera (inte heller Hammarby Sjöstad lär skriva historia i den internationella arkitekturvärlden). I samtliga dessa fall har beställarna avstått från att göra självständiga, framåtblickande arkitektoniska avtryck och istället förfallit till efterapande av äldre, "tryggare" epoker såsom 20-tal, 30-tal och 40-tal. Det är en slags icke-arkitektur utan egenvärde, dessutom alltför ofta

producerad med låg byggnadsmässig kvalitet, på byggbolagens villkor. Hur många kan över huvud taget namnge några av de arkitekter som står bakom de här projekten? I Sverige är det alltid byggbolagen som väljer arkitekten. Nog vore det värt att pröva vad som skulle hända om vi någon gång lät arkitekten välja byggbolag?

(Därmed ingalunda sagt att arkitekterna själva är utan skuld i denna process. Tvärtom så har arkitektkårens bekvämlighet och passivitet i debatten varit en förutsättning för den byggbolagsstyrda arkitekturen.)

En än mer allvarlig banalisering fortgår i det tysta på landsbygden, där prefabricerade kataloghus, ofta i "historiserande" stil, kommit att alltmer dominera nybebyggelsen.

Om vi överför denna populistiska byggnadspolitik till andra områden så ser vi tydligt det absurda i att inte låta nya kunskaper, tekniker, formspråk och material lämna avtryck i samtida byggande. Vem skulle komma på tanken att konstruera en bil eller ett tennisracket efter förebild från 1920-talet?

Stockholm är idag, liksom andra svenska städer, en miljö där de senaste tre decennierna helt enkelt saknas i stadsbilden, vilket storligen förvånar många utländska besökare. Vi träffar regelbundet internationella journalister, arkitekter, designers och andra gäster som kommer till Stockholm för att se och beskriva den moderna och trendiga nordliga minimetropolen. De imponeras alltid av stadens skönhet och av utbudet av design och andra samtida kreativa yttringar. När det kommer till samtida arkitektur måste vi dock alltid göra dem besvikna. Vi ger dem långa listor med intressanta byggnader och miljöer från tidigare epoker, men efter Kulturhuset finns ur detta perspektiv helt enkelt ingenting av större värde att visa upp. Så illa är det tråkigt nog.

Genom vårt "avhopp" från den modernistiska internationella utvecklingen inom arkitektur och stadsbyggnad har Sverige också frivilligt avstått från det kanske mest effektiva - och på lång sikt också billigaste - redskapet som finns att tillgå i en internationell imagemarknadsföring av vår stad, vår region och vårt land. Det räcker ju med att nämna Frank Gehrys Guggenheim-museum i Bilbao eller Jörn Utzons operahus i Sydney för att vi skall förstå vad en enda byggnad kan betyda i detta hänseende. Museet i Bilbao har på bara några år dragit en mångmiljonpublik av kvalificerade internationella resenärer till en stad som dessa människor tidigare knappast haft en tanke på att besöka. Som alltid har framgång fött framgång och Bilbao-regionen har blivit en experimentverkstad för spjutspetsarkitektur, vilket inneburit en väldigt skjuts framåt för hela regionen, kreativt såväl som ekonomiskt. Gehry-byggnaden är en i alla avseenden strålande ekonomisk affär, vilket nyligen analyserades i en artikel i Financial Times med rubriken "The Bilbao Effect".

I Stockholm gjorde vi ett seriöst försök med nya Moderna museet. Här hade vi chansen att skapa en modern motsvarighet till exempelvis Ragnar Östbergs Stadshuset. En rad katastrofala felbeslut ledde som bekant istället fram till ett monumentalt misslyckande (tänk om vi istället för denna anonyma bunker på Skeppsholmens skuggiga norrbrant fått ett spännande modernt hus på den "lediga" tomten bakom Nationalmuseet, snett över Nybroviken från Dramaten...). Vi får inte låta oss avskräckas av detta. En enda lyckad och framgångsrik byggnad av dignitet - en modern "logotyp" - kan vara tillräckligt för att väcka en positiv utveckling med potential att bli en tillväxtkraft för en hel region, det vet vi av erfarenhet.

Ett argument som ofta framförts i den svenska debatten är

att det är de som bor och verkar i miljöerna som måste få styra arkitekturens utformning. Detta är ett populistiskt argument som med automatik motverkar progressivt byggande. Motstånd mot det nya kommer aldrig att saknas. Det är stadsbyggarens uppgift att med pedagogik och goda exempel förklara behovet av utveckling. Vi bygger ju inte i första hand för oss själva utan för kommande generationer. Vi får heller inte glömma att exempelvis Stadshuset väckte en våldsam proteststorm bland den tidens allmänhet när det byggdes - eller, för den delen, att Kulturhuset än idag är Stockholms mest "avskydda" byggnad.

Det är nu mer än hög tid att Sverige skaffar sig en modern arkitektur- och stadsbyggnadspolitik som återupptar den utveckling som avbröts med miljonprogrammet.

Avslutningsord debatt

Att vår inlägg om de senaste 30 årens förfall inom svensk stadsbyggnad och arkitektur har väckt en sådan livlig debatt är glädjande. Inte minst det intensiva meningsutbytet på nätet visar att stadsbyggnad och arkitektur är frågor som som hett engagerar människor och konstigt vore det väl annars.

Litet trist är att en avsevärd del av debatten på tidningssidorna kommit att handla om en ganska meningslös och ofta tragglad semantisk diskussion om begreppen modern och modernism. Nej, vi förespråkar att inte en nutida förlängning av Le Corbusiers 20-talsmodernism borde vara allenarådande inom samtida byggande, som några av debattörerna, som det förefaller närmast avsiktligt, misstolkar vår artikel. Vi är av den åsikten att vi inom konst, arkitektur, litteratur, etc, borde ta tillbaka dessa uttryck och tillåta oss att använda SAOL:s

definition av ordet: nymodig, på modet, nutida. För att inte riskera ytterligare missförstånd från språkpoliser så använder får vi väl istället använda det sämre uttrycket samtida. Självfallet vill vi se en mångfald, eller, som det så vackert heter, en "pluralism", inom samtida byggande - ju fler och mer väsensskilda uttryck desto bättre, så länge de är bra.

Intressant är att ingen ifrågasätter vår tes om att det är traumat efter miljonprogrammet och cityregleringen som är orsak till de senaste tre decenniernas förlamning inom svensk arkitektur. Tvärtom så bekräftas fixeringen vid dessa extrema byggnadsprogram, och den olyckliga sammanblandningen mellan dessa och modernismen, av flera av debattörerna, vilka med självklarhet antar att vi förespråkar storskaliga skrytbyggen och "Prada-arkitektur" trots att vi ingenstans i vår text talar om vare sig skala, stil eller estetik. Visst nämner vi Guggenheim-museet i Bilbao och Sydneyoperan som exempel på vad en enda byggnad kan betyda i den internationella marknadsföringen av en stad, en region och ett land. Vi skriver också att internationella erfarenheter visar att att en enda lyckat byggnad kan vara tillräcklig för att väcka en positiv utveckling med potential att bli en tillväxtkraft för en hel region. Svenska exempel finns också, men då får vi gå tillbaka i tiden. Byggandet av Stockolms Kungliga Slott medförde främst under 1700-talet ett enormt och beständigt uppsving inte bara för svensk arkitektur och byggnadskonst, utan för svensk konst och konsthantverk på bredast tänkbara front. 1910- och 20-talens Stadhusbygge blev förra seklets motsvarighet - en renässans för svenskt kreativ kultur. Vi behöver ett sådant bygge för vårt nya sekel - en funktion som ju nya Moderna museet tyvärr på grund av ödesdigra felbeslut och olyckliga omständigheter misslyckades med att uppfylla, trots ett ytterst seriöst menat försök. Flera av debattörerna raljerar om "pojkdrommar" och om att vi är ute efter skrytbyggen att visa våra internationella

medie- och arkitektkompisar. Varför förstår vi inte riktigt.

Än viktigare än att bygga det som någon kallar "logotyphus" är dock att vi återupprättar kvaliteten i samtida byggande i stort och smått. Vi förespråkar utvecklandet av en ny funktionalism för en ny tid istället för det ytliga efterapande av 30-talsfunktionalism och andra äldre stilar som vi sett alltför många exempel på under de senaste två decennierna särskilt i Stockholm, byggda med en kvalitet som är ojämförligt lägre än 30-talets. Själva kvaliteten i byggandet är en än viktigare fråga än estetiken. Det sägs ofta numera att vi i vår tid inte har vare sig kunskaper eller ekonomiska resurser att bygga hus av motsvarande kvalitet som exempelvis Stockholms stenstad från sekelskiftet - eller, för den delen, som den enkla äldre träbebyggelsen på den svenska landsbygden. Med dagens tillgång till nya kunskaper, material och teknologi är detta ett fullständigt orimligt påstående. Är det så illa så bekräftar ju detta att det föreligger ett gigantiskt systemfel inom nutidens byggindustri och att detta genast måste lyftas upp i prioritering på den politiska dagordningen. Här ställer vi oss helt bakom Gert Wingårds inlägg i designtidningen Forum för en tid sedan, där han talade om behovet av att upprätta ett nytt ekonomiskt tänkande som mäter kostnader över tid istället för bara för stunden. Byggnader måste byggas för att hålla, såväl fysiskt som estetiskt och kulturellt, inte bara i hundra utan i flera hundra år. Kommer de byggsatshus som helt dominerar nybebyggelsen på vår landsbygd att fylla det kravet? Kommer Hammarby Sjöstad att åldras med samma behag som Stockholms stenstad? Vi tror tyvärr att svaren på båda dessa frågor är nej.

Vi ställer oss också arkitekten bakom Gert Wingårdhs resonemang i samma artikel om behovet av utbildning i stadsbyggnad och arkitektur, i skolor, bland allmänheten

och, inte minst, bland våra politiker,
näringslivsrepresentanter och andra beslutsfattare.

Liksom vi själva så har Wingårdh blivit skyldig för
"elitism" på grund av denna ganska självklara synpunkt. I
Sverige är detta ett smutsigt uttryck och när man får det
kastat i ansiktet förväntas man falla på knä och göra
avbön. I vårt fall har flera debattörer blivit
"provocerade" av vårt påstående att det är populistiskt
att hävda att det är de som bor och verkar i mijöerna som
själva som måste få styra utformningen av stadsbilden.
Detta var en oförsiktig formulering från vår sida, för
visst är det de boendes och verkandes behov som skall
styra byggandet. Dock måste det vara professionella
stadsplanerare, arkitekter och andra yrkesmän som
anförtros ansvaret att tillgodose dessa behov - och inte
bara för nutiden utan än mer för kommande generationer.
Av någon anledning har denna självklarhet provocerat
många av debattörerna. Dessa yrken är elitistiska
verksamheter, precis som hjärnkirurgi, rörmokeri eller
fotboll. Visst kan vi välja att istället låta byggbolag
och hobbysnickare vägleda av Martin Timell utforma vår
stads- och landsbygdsbild, men då blir det blir inget
vare sig vackert eller hållbart byggande. Vi kan ju också
välja att skicka Electrolux korplag istället för
landslaget till fotbolls-EM i sommar.

Ingen har heller ifrågasatt de påståenden vi framlade i
vårt inlägg och som härmed upprepas:

- Sverige, som från 1800-talets slut fram till mitten av
1960-talet var ett föregångsland inom arkitektur och
stadsbyggnad, har förvandlats till en arkitektoniskt
anonym nation med ringa kännedom bland internationella
bedömare, distanserat av jämförbara länder som Holland,
Danmark, Finland, Schweiz och Portugal.

- Sverige har idag ingen internationellt känd arkitekt,

möjligen med undantag för Ralph Erskine. Hur stor andel av svenskarna kan ens namnge en svensk arkitekt?

- Kulturhuset, slutfört för över 30 år sedan, är fortfarande det senaste ur internationellt perspektiv verkligt intressanta hus som byggts i vår huvudstad Stockholm.

Till dessa påståenden vill vi lägga en fråga: hur stor andel av våra riksdagsledamöter kan namnge arkitekten bakom Kulturuset?

Att flera av debattörerna skyller oss för elitism ändrar inte det faktum att det i den svenska arkitektkåren råder konsensus om det bistra arbetsklimatet inom svensk byggande. Det är mer än hög tid att göra någonting åt den saken.

Claes Britton
redaktör för det internationella livsstilsmagasinet
Stockholm New
Thomas Sandell
arkitekt SAR/MSA